

TARTIŖMALI İLMÎ İHTİSAS TOPLANTILARI -II

İSLÂMÎ İLİMLERDE
METODOLOJİ/USÛL
MES'ELESİ

II

TartıŖmalı İlmî İhtisas Toplantıları, 1,2,3

15-16 Mart ; 19-20 Nisan ; 17-18 Mayıs 2008

Çamlıca Sabahattin Zaim Kùltür Merkezi

İstanbul 2009

METİN TENKİDİNE DAİR

Prof. Dr. Abdullah AYDINLI*

Tebliğ, metin tenkidi tarihi ve nazariyatı konusunda kapsamı geniş özet bir metin olarak görülüyor. Konunun dil, felsefe, hadîs gibi farklı alanları ilgilendiren yönleri var. Meselâ "Metin tenkidi filolojinin dört alt dalından birisi olan Metinsel filolojiye tekabül eder". Ayrıca konunun felsefi bir boyutu de vardır. Metinde bunların hepsine temas edilmeye çalışılmış. Ancak farklı disiplinlerin her birinin ölçütleri farklı olabilir. Nitekim bibliyografya uzmanları ile metin tenkidi uzmanlarının farklılığına tebliğ metninde de işaret edilmektedir. Bu hususu tebliğde konunun felsefi yönünün ele alındığı bölümde görmek de mümkündür. Burada üslup farklılığı hemen dikkat çeker. Kelimeler bile değişir: Töz, platonik ideal, ideal form, özsel bir gerçeklik... Bunun için konuyu ele alıfta uzmanlık alanlarına riayet edilse daha isabetli olur.

Öyle görülüyor ki kurallardan ziyade uygulama önemlidir. Zira sorunlar uygulamada ortaya çıkar. Bu durumda da uygulayıcının zihniyeti ve ciddiyeti gibi hususlar önem arz eder.

Bunun için teoriyi pratikle tamamlamak gerekir.

Diğer taraftan "metin tenkidi" terimi Batı'da ve bizde zaman zaman/yer yer farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunun için bunlardan birini doğru, di-

* Sa. Ü. İlahiyat Fakültesi, aaydinli52@gmail.com

ğerlerini yanlış görmekten ziyade birinin diğerlerine tercihi veya yeni bir tanım söz konusu olmalıdır. Tek-tipleştirme doğru ve mümkün değildir.

Tebliğ metninde dikkat çeken diğer bir husus da, Batı'da görülen bazı tenkid esaslarıyla hadîşçilerinkilerin benzerlikleridir. Bu durum bir etkileşim olarak değerlendirilebilir mi? Meselâ "paralel pasaj" ile "hadîs hadîsi tefsir eder", "her durum özeldir" ile "her rivayet ayrıdır" anlayışları gibi... Zira nakledildiğine göre h.4. asırda Endülüs Emevi halifelerinin bir mukabele ve nesh kurumu varmış.

Tebliğde hemen hemen her konuda alternatif/istisnai görüşlere atıfların yapılmış olması, konunun, uygulama ve uygulayıcının tavrı/zihniyetiyle ilişkisini öne çıkarır. Zaten, senediyle birlikte hadîsi bir "metin" kabul edecek olursak onun tenkidinde yazarın niyetinin önemli ve belirleyici olduğu bilinen bir husustur. Bu durumda sorunları asgariye indirmek ve kısmen objektiflik sağlamak maksadıyla baştan uyulacak bir çerçeve belirlenmesi ve sened tenkidine öncelik ve ağırlık verilmesi gerekir. Şüphesiz bu da kesin çözüm olmayacaktır. Zira bunu yapacak olanın da bazı tercih ve tasarrufları sonucu etkileyecektir.

Uyulacak çerçeveyi en iyi, sübutu konusunda Müslümanlara göre bir sorun bulunmayan Kur'ân-ı Kerim sağlar. Bununla denmek istenen şudur: Bir hadîsin içerdiği bir konunun, bir kavramın benzeri Kur'ân-ı Kerim'de bulunursa bu, hadîsin metin tenkidi yapılırken sübûtu lehinde bir durum ifade eder. Buna biri sosyal bilimi diğeri müspet bilimi ilgilendiren iki örnek verilebilir:

Hz. Peygamber'in -sallellahu aleyhi ve selem- on yaşına bastıkları halde namaz kılmayan çocukların "darb" edilmesini emrettiği nakledilir. Buna göre çocuğun eğitim sürecinde "darb" söz konusu olmaktadır. Hz. Peygamber böyle bir emir vermiş olabilir mi? Bu soruya, haberin tesbîtiyle alakalı diğer unsurlara bakılmadan sadece bu noktadan hareketle olumsuz cevap verilemez. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de de nüşûzlarından endişe edilen kadınlar hakkında "darb" emri vardır. Bu, Kur'ân-ı Kerim'de bir önlem olarak yer al-

dığına göre Hz. Peygamber de benzeri bir çare önermiş olabilir. Söylemeye gerek yok ki, zikredilen âyet ve hadîsin yorumu konumuz değildir.

Hz. Peygamber'in Hz. Âdem'in 60 zira' yaklaşık 36 m. boyunda yaratıldığını buyurduğu nakledilir. Bu bilgi, günümüzdeki bilimsel verilerle uyuşmamaktadır. O zaman bunu Hz. Peygamber söylemiş olabilir mi? Bu soruya da hemen olumsuz cevap verilemez. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de verilen, Hz. Nûh'un 950 yıl yaşadığıyla alakalı bilgi de günümüz biliminin ulaştığı verilerle uyuşmamaktadır. O halde bu uyuşmama hadîsin metin tenkidinde belirleyici olmamalıdır. Bu tür âyet ve hadîslerin yorumu da, şüphesiz, şu anki konumuz dışındadır.

Sened tenkidine gelince; esas itibariyle ravi tenkidine dayalı olan sened tenkidinin sorunları başlıca iki başlık altında toplanabilir: Ravi hakkındaki bilginin yetersizliği ve bu bilginin hissiliği. Yetersizlik genellikle ravi hakkındaki bilginin azlığı, ravi hakkındaki değerlendirmelerin ekseriya sonuçlarının verilmiş olması ile ravi hakkında birbirleriyle çelişen değerlendirmelerin yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Ravi hakkındaki bilginin hissiliği de, esasen değerlendirmeyi yapan insanın hissi oluşunda ve muasır yahut farklı eğilimlere sahip olan kimselerin birbirleri hakkındaki değerlendirmelerinde ortaya çıkan bir vakıadır.